

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

5.1 ผลที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ ผู้ศึกษาพบว่า นโยบายของรัฐในอดีตจนถึงปัจจุบันในการจัดการทรัพยากรรวมศูนย์โดยรัฐมาตลอด นโยบายมีลักษณะวางแผนจากส่วนบนลงล่างกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน และการจัดสรรทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมปรากฏในแผนพัฒนาฉบับที่ 6 และ 7 แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่มีการกระจายอำนาจการจัดการสู่ประชาชนในการมีส่วนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะมีเพียงการจัดการตามที่รัฐอนุญาตภายใต้กฎหมายอันเป็นเครื่องมือของรัฐ

ปัจจุบันนโยบายที่ชัดเจนที่สุดของรัฐบาลคือนโยบายในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้ได้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ประเทศ โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือป่าอนุรักษ์และป่าเศรษฐกิจ เพื่อการรักษาระบบนิเวศกรมป่าไม้ได้กำหนดแนวทางในการจัดการป่าอนุรักษ์ร้อยละ 15 โดยการกำหนดให้มีการอนุรักษ์ป่าไม้ทุกรูปแบบเป็นสำคัญและมาก่อนอันดับอื่น ๆ ซึ่งถ้าไม่จำเป็นจะไม่ทำมีกิจกรรมใดในบริเวณป่าอนุรักษ์ เช่น เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เขตอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร เป็นต้น ส่วนป่าเศรษฐกิจร้อยละ 25 เป็นป่าเพื่อนโยบายในการทำไม้หรือป่าเพื่อการค้าอุตสาหกรรมไม้ อุตสาหกรรมเยื่อกระดาษ ความชัดเจนปรากฏในแผนแม่บทป่าไม้ การปลูกป่าเศรษฐกิจโดยเอกชน รายใหญ่เป็นหลักสำคัญในการเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์การลดลงของพื้นที่ป่าไม้

ในระดับพื้นที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ด้วยวัฒนธรรมปรากฏรูปธรรม ในกรณีวัดป่าพัฒนาवासป่าช้า ป่าปู่ตา ป่าโรงเรียนบ้านปลื้มพัฒนา เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าชุมชนแล้ว และเป็นการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่และโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรม กรณีให้โอกาสการมีส่วนร่วมของรัฐคือการเข้าร่วมโครงการพิทักษ์ป่าสงวนแห่งชาติ โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 4 ในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านตามแนวคิดของราชการคือการร่วมเป็นแรงงานรับจ้าง ป่าของโครงการเพียงอย่างเดียว และโครงการทดลองให้พระสงฆ์ช่วยงานอนุรักษ์ป่าก็เป็นเพียงการจัดการของรัฐมิใช่การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตามวิถีที่สอดคล้องกับความเป็นอยู่ของชาว

บ้าน โครงการพิทักษ์ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่การมีส่วนร่วมในระดับอำเภอ เจ้าหน้าที่อำเภอทำงาน
อนุรักษ์ร่วมกับลูกจ้างที่เป็นชาวบ้านนั่นคือ ชาวบ้านเป็นเพียงลูกจ้างชั่วคราวของทางราชการที่
ทำงานอนุรักษ์ตามคำสั่งของหน่วยงานรัฐเท่านั้นเอง

การเคลื่อนไหวเพื่อการเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินของชาวบ้าน การต่อต้านโครงการ
พัฒนาที่มาจากรัฐส่วนกลางโดยการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ชุดงคสถานธรรมจิต(น้ำผุด) ของชาวบ้านเพื่อ
การร่วมพลังการเคลื่อนไหวจากองค์กรอนุรักษ์ที่มาจากกระทรวงมหาดไทยถึงสภาพปัญหาการทำลายป่าไม้
รวมทั้งการรักษาทรัพยากรป่าไว้ให้ลูกหลานในอนาคต การมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนการรับทราบปัญหา
และแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่ทำกินและการจัดสรรทรัพยากร การนำพระสงฆ์ในพุทธ
ศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การกำหนดวิธีปฏิบัติการกำหนดเขตอนุรักษ์ ชาวบ้านมีส่วน
ร่วมในการปฏิบัติทุกขั้นตอน ตลอดจนนำพิธีกรรมทางศาสนามาเป็นกุศโลบายในการให้ชาวบ้าน
เข้าร่วมอนุรักษ์ด้วยการปลูกฝังในจิตสำนึกอย่างแท้จริง และการตั้งจิตวิญญาณในส่วนลึกที่ชาวบ้านมี
อยู่มาอนุรักษ์ในยุคสมัยโลกาวัตร์ การอนุรักษ์ที่ร่วมอยู่บนวิถีชีวิตธรรมชาติการทำบุญตักบาตรให้
พระสงฆ์ การบริจาคที่ดินที่บุกรุกป่าเพื่อการอนุรักษ์ พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการอบรมสั่งสอนจิต
สำนึกในการอนุรักษ์และการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันรรมมาสั่งสอนให้ชาวบ้านร่วมอนุรักษ์

การศึกษาพบว่าชาวบ้านมีศักยภาพในการอนุรักษ์ จะเห็นจากการจัดตั้งองค์กรโดยชาว
บ้านและดำเนินการโดยที่มีนักวิชาการและองค์กรภายนอก เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน สื่อมวลชน
สถาบันการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความรู้ การร่วมแนะนำการอนุรักษ์จะยั่งยืนและพัฒนา
สู่การอยู่ดีกินดีเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองชาวบ้านเพื่อให้ลูกหลานมีทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

แต่ขบวนการอนุรักษ์ขององค์กรของชาวบ้านก่อให้เกิดความขัดแย้งต่อผลประโยชน์ของ
นายทุน และข้าราชการบางส่วน ตลอดจนขาดการสนับสนุนของรัฐและรัฐยังใช้มาตรการจัดการ
จัดทุกวิถีทางโดยนำหลักกฎหมายมาจัดการ ผลทำให้ชาวบ้านบางส่วนและผู้นำการอนุรักษ์ทั้ง
พระสงฆ์ ผู้นำ และชาวบ้านถูกจับดำเนินคดี

ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านอาศัยรายได้ส่วนใหญ่จากการทำไร่มันสำปะหลัง และมีการ
กู้เงินจากเงินในระบบสถาบันการเงินและเงินนอกระบบ ดังนั้นเรา สามารถประเมินการอนุรักษ์
ทรัพยากรป่าไม้และที่ดินได้อย่างยั่งยืน โดยเราจำเป็นต้องเข้าใจชุมชนชาวบ้านในการประกอบอา
ชีพ คือ ให้ชาวบ้านสามารถทำไร่และมีรายได้ที่มั่นคง โดยภาครัฐโดยกรมส่งเสริมการเกษตรจัด
ส่งเสริมการทำอาชีพเกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวคือ ส่งเสริมนโยบายลดพื้นที่มันสำปะหลัง

และพยายามส่งเสริมให้ชาวเพิ่มปริมาณผลการผลิตด้วยการเพิ่มผลผลิตต่อไร่ให้สูง และประการสำคัญรัฐต้องส่งเสริมการการทำเกษตรผสมผสานอย่างจริงจังให้เงินช่วยเหลือในระยะสั้นและยาว ในอัตราดอกเบี้ยที่ต่ำกว่าปกติ จะช่วยลดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อเพิ่มพื้นที่การปลูกพืชไร่ เมื่อชาวบ้านมีรายได้ที่มั่นคงการตัดไม้ทำลายป่าได้จะไม่เกิดขึ้น หรือ เกิดขึ้นน้อยมาก นับว่าเป็นไปตามข้อสมมุติฐานที่ผู้ศึกษาได้กำหนดไว้ในข้อแรก ผู้เขียนประเมินการอนุรักษ์ทรัพยากรได้ผนวกความจำเป็นในการเรียกร้องสิทธิในที่ทำกินอย่างถาวรให้แก่ชาวบ้าน และการดำเนินนโยบายที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมรับรู้ในโครงการของรัฐ นอกจากภาครัฐต้องสนับสนุนให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ด้วยการกำหนดเขตอนุรักษ์ที่ชัดเจนร่วมกับชาวบ้าน การปลูกป่าเศรษฐกิจเป็นลักษณะป่าผสมผสานพืชที่สามารถตอบสนองความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เช่น มะม่วง มะขามและไม้เศรษฐกิจอื่น ๆ แล้ว ในแง่นโยบายภาครัฐต้องให้อำนาจแก่ชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นซึ่งเป็นไปตามข้อสมมุติฐานในข้อที่ 2

อย่างไรก็ตามชาวบ้านคือหัวใจสำคัญของการพัฒนาร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ ชาวบ้านต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ มีโลกทัศน์ที่สามารถมองได้หลายด้าน ตลอดจนทำงานประสานองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนเพื่อให้องค์กรท้องถิ่นเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ ชาวบ้านจะหวงแหนทรัพยากรท้องถิ่นเมื่อชาวบ้านต้องพึ่งพาระบบนิเวศ

จากการศึกษาผู้เขียนพบว่า ขีดจำกัดในการมีส่วนร่วมของชาวบ้านสรุปได้ คือ ข้อบังคับทางกฎหมายทางราชการ เนื่องจากชาวบ้านขาดสิทธิรองรับทางกฎหมายในการมีส่วนร่วมทำให้ชาวบ้าน ตลอดจนการพัฒนาที่ไม่ตอบสนองชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาความยากจน การให้สิทธิทำกินที่ถาวร

5.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สรุปข้อค้นพบในการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ กรณีชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าน่าจะเป็นกรณีตัวอย่างที่จะสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติจะได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐที่ดำเนินการมาตลอด 30 ปีของการพัฒนาและต่อไปในอนาคต เช่น หมู่บ้านอื่นในชนบท ในสถานการณ์ปัจจุบันความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรของรัฐ การศึกษานี้จะนำผลการศึกษานี้ไปวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจการเมือง วัฒนธรรม ถ้าองค์กรชาวบ้านสามารถรวมตัวกันและตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรในระยะยาว การมีส่วนร่วมของประชาชนจะดำเนินการต่อไปถ้ารัฐให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

นอกจากนี้ผู้ศึกษาพบว่า รัฐจะต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติโดยการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรสู่ประชาชน และสนับสนุนการนำหลักศาสนาและการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายของชาวบ้าน ส่งเสริมแนวทางในการมีส่วนร่วมของประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่น โดยการสนับสนุนชาวบ้านให้มีความพร้อมในการดูแลและรักษาทรัพยากรป่า สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการดูแลรักษาป่าพร้อมกับส่งเสริมเกษตรกรรมแบบยั่งยืน เกษตรผสมผสานที่รักษาลิ่งแวดล้อม

ขณะเดียวกันรัฐควรเป็นตัวอย่างที่ดีในการรักษาทรัพยากรโดยไม่เป็นผู้ทำลายเสียเอง โดยหน่วยงานของรัฐ ควรมีการกระจายอำนาจลงสู่ชุมชนของท้องถิ่นต่าง ๆ ภายใต้การสนับสนุนและการให้คำปรึกษาทางวิชาการของรัฐ ควรมีการแก้ไขกฎหมาย กฎระเบียบให้รัดกุมและเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์มากกว่า ื่อต่อธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรมป่าไม้ที่ทำลายทรัพยากร

ในการศึกษานี้มีข้อเสนอแนะการพัฒนาแบบยั่งยืนในการอนุรักษ์โดยชาวบ้านมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1. ในระดับโครงสร้างการเมือง ต้องมีระบอบการเมืองแนวประชาธิปไตยรองรับซึ่งเป็นหลักประกันให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติสู่องค์กรชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชนของตนเองและมีอำนาจเต็มที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรของตน
2. ในระดับโครงสร้างเศรษฐกิจ ในระดับแผนพัฒนาต้องมุ่งเน้นเป้าหมายการพัฒนาไปที่คน และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมวางแผนในระดับท้องถิ่นในชั้นรายละเอียดด้วยตนเอง แผนพัฒนาตำบล แผนอำเภอ แผนจังหวัด ขณะเดียวกันการวางแผนพัฒนาในอนาคต(ตั้งแต่ฉบับที่ 8) จะต้องมีการนำเสนอและตรวจสอบโดยสาธารณชนได้ทุกขั้นตอนเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและการยอมรับของประชาชน การมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและจัดทำแผนพัฒนา จะต้องให้องค์กรประชาชนรับรู้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมรับผิดชอบ ร่วมทำ และร่วมตัดสินใจ เพื่อให้ได้แผนพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนมากที่สุด เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม นำสู่การพัฒนาเพื่อชาวบ้านอย่างยั่งยืน
3. นโยบายระดับชาติด้านการจัดการทรัพยากร

- นโยบายระดับชาติต้องยอมรับ การพัฒนาที่ควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
  - นโยบายการพัฒนาหลักต้องเน้นการพัฒนาทรัพยากรในระยะยาว สร้างการประสานและประชาสัมพันธ์เพื่อไม่ให้เกิดการขัดแย้งในทางปฏิบัติของหน่วยงานในกระทรวงต่าง ๆ
  - รัฐต้องทบทวนแผนแม่บทป่าไม้แห่งชาติ เพื่อพัฒนาสู่ความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากร ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและกำหนดแผนให้สอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้านในวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมนั่นคือ เน้นการพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการยังชีพเป็นหลักไม่ใช้เน้นอุตสาหกรรมป่าไม้และธุรกิจการปลูกป่าเอกชน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มีวิถีชีวิตร่วมกับป่า
  - นโยบายปฏิรูปที่ดิน รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิรูปที่ดินทุกขั้นตอนนับตั้งแต่การกำหนดแผน การตัดสินใจ การดำเนินการปฏิบัติและการได้รับผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม นั่นคือต้องโยกย้ายทรัพยากรจากคนที่มีทรัพยากรมากไปให้คนที่ไม่มีเลยหรือมีน้อย
4. ในระดับโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม เพื่อสอดคล้องกับความเป็นอยู่ทางสังคมและวัฒนธรรมเน้นการยกระดับจิตสำนึกและวิถีชีวิต ส่งเสริมให้นำหลักธรรมคำสอนในศาสนา สถาบันทางสังคม เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบันการศึกษา(โรงเรียน) มามีส่วนร่วมในการปลูกฝังจิตสำนึกในการรักและหวงแหนธรรมชาติและอยู่ร่วมกับธรรมชาติ มิใช่ขูดรีดและแปลกแยกจากธรรมชาติ โดยเฉพาะพุทธศาสนาส่งเสริมวัด ไร่ป่าและสำนักสงฆ์ช่วยพัฒนาพฤติกรรมคือ นำศีลธรรม คุณธรรมมาพัฒนาเพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหาาร่วมกันนำไปสู่การลดลงของการบริโภคธรรมชาติที่มากเกินไป
5. ในระดับปฏิบัติ เจ้าหน้าที่รัฐจะต้องทำงานที่ประสานและประชาสัมพันธ์เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรร่วมกับชาวบ้านในระดับพื้นที่ และการเข้าร่วมการพัฒนาการอนุรักษ์ด้วยการนำปัญหาที่เป็นจริงนำเสนอปัญหาในการปฏิบัติเพื่อการแก้ไขร่วมในระดับพื้นที่ที่ต้องการ มิใช่การปฏิบัติตามนโยบายจากส่วนกลางที่มีลักษณะไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในระดับพื้นที่ เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับปฏิบัติมากที่สุด เพราะประชาชนในพื้นที่จะทราบปัญหามากที่สุด
6. องค์กรชาวบ้าน ชาวบ้านต้องสร้างองค์กรชาวบ้านที่เข้มแข็งที่ตระหนักและมีจิต

สำนึกในการเข้าร่วมจัดสรรทรัพยากรในระยะยาวและเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรระดับการมีส่วนร่วมต้องประสานความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรศาสนา สถาบันการศึกษา และองค์กรอื่นที่ทำงานเพื่อสังคมส่วนรวม ความสำคัญชุมชนต้องริเริ่มในการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กร เพื่อช่วยเหลือสังคมตนเองและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่เพื่อแก้ปัญหาชุมชนโดยการมองปัญหาที่เกี่ยวข้องกันในความ เป็นอยู่ วิถีชีวิตที่สัมพันธ์กันของทรัพยากรป่าและการประกอบอาชีพ โดยการนำสถาบันศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี เข้าร่วมเพื่อการพัฒนาทรัพยากรอย่างยั่งยืน

บทสรุปสุดท้าย การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศและพัฒนาโดยคนส่วนใหญ่แบบมีส่วนร่วม นั่นคือชาวบ้านต้องมีอำนาจในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นและมีส่วนร่วมในการพัฒนาวิถีชีวิตของตนในระยะสั้นและระยะยาวอย่างยั่งยืน โดยรัฐต้องให้การสนับสนุนการมีส่วนร่วมขององค์กรชาวบ้านอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาในเรื่องนี้เนื่องจากเป็นกรณีเน้นเฉพาะในชาวบ้านชนบทเฉพาะตำบลโคกมะม่วง อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ จะสามารถนำมาใช้กับการเคลื่อนไหวในลักษณะชนบทจึงเป็นขีดจำกัดที่ไม่สามารถนำเสนอในลักษณะสังคมเมือง ซึ่งมีปัญหาสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ต่างกันได้ ดังนั้นงานที่ควรศึกษาต่อไปคือ โลกทัศน์และจิตสำนึกของสังคมเมืองต่อการอนุรักษ์และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในบริบทของสังคม การเมือง วัฒนธรรม(วิถีชีวิตคนเมือง)